

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Жерж Н.А.,
аспірант, асистент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики

Національний університет державної податкової служби України

У статті досліджуються особливості складання та використання психологічного портрета невідомого злочинця при розслідуванні злочинів загалом та серійних убивств зокрема. Автором комплексно охарактеризовано методіку побудови психологічного портрета та порядок збору і фіксації необхідного доказового матеріалу для його використання в процесі пошуку невідомого злочинця. Також у статті досліджено такий психологічний феномен особи злочинця, як «маска нормальності».

Ключові слова: психологічний портрет, психологічний профіль, серійні вбивства, особа невідомого злочинця, «маска нормальності».

Жерж Н.А. / ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИИ / Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Украина

В статье исследуются особенности составления и использования психологического портрета неизвестного преступника при расследовании преступлений в целом и серийных убийств в частности. Автором комплексно охарактеризована методика построения психологического портрета и порядок сбора и фиксации необходимого доказательного материала для его использования в процессе поиска неизвестного преступника. Также в статье исследован такой психологический феномен личности преступника, как «маска нормальности».

Ключевые слова: психологический портрет, психологический профиль, серийные убийства, личность неизвестного преступника, «маска нормальности».

Zherzh N.A. / PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF PERSONALITY AS CRIMINAL ELEMENT OF CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF CRIMES / National University of State Tax Service of Ukraine, Ukraine

The article examines the peculiarities of making and using a psychological portrait of the unknown criminal when investigating crimes in general and in particular the serial killings. Author characterized the methodology for constructing complex psychological portrait and procedure for collecting and fixing the necessary evidentiary material for use in the process of searching for an unknown perpetrator.

The article reveals the essence and problematykapraktichnyh and related theoretical issues of psychology of offender.

Background is clear, as in the national forensic science to date has not made a clear Method of psychological portrait (profile) of the offender. The development of this method was developed in Germany and the U.S., where there developed a clear methodology, milestones and materials up a psychological portrait. However, it seems necessary to use this method for national forensic science to effectively investigate crimes.

Identify criminal means to gather information (data, actual data), indicating that this particular person could commit acts investigated. Given the lack of personal information about potential criminals there is an urgent need to develop and use its search model, called the psychological profile of the perpetrator («profil»).

Also, this article explores the psychological phenomenon of offender as «a mask of normality.» This paper investigates the features of complex psychological and mental behavior of the offender, under the «mask of normality», makes a clear distinction between profile and types of offenders, as one of the elements of criminological characteristics of dangerous criminals.

Key words: psychological portrait, psychological profile, serial murder, identity unknown perpetrator, «mask of normality».

Кожна людина – це особистість, що має свою психіку, характер, але все ж деякі люди майстерно можуть приховувати своє внутрішнє «я», наприклад актори. Коли актор грає роль, він відходить від власного характеру, психології, входячи у роль свого персонажа. Не дарма символом театру є маска. Якщо акторське мистецтво – це просто гра у стінах театру, що несе лише культурне задоволення глядачеві, то маска у злочинця, скажімо серійного вбивці, – це дуже небезпечне явище, яке є актуальним на даний час.

Феномен маски у злочинця, що приховує його кримінальну сутність, з 1976 року має назву «маска нормальності». Дане явище здатне приховувати особистість злочинця за фальшивим характером. Іноді трапляються ситуації, коли серійним убивцею виявляється людина, про яку навіть важко подумати, що вона може вчинити злочин. Такі ситуації дуже дивують людей із найближчого оточення злочинця. Звичайно, ніяких передумов для підозри цієї людини в кримінальній діяльності ніколи не виникало, а тут раптом виявляється, що це серійний вбивця.

Враховуючи, що особа злочинця є однією з елементів криміналістичної характеристики злочинів, а суб'єктивна сторона є одним з основних елементів складу злочину, виявлення та дослідження психологічного аспекту є важливим та актуальним з огляду на чисельність злочинів, що значно зростає щороку.

Феномен «маска нормальності» – це здатність психічно хворих людей здаватися абсолютно нормальними, психічно повноцінними людьми. Іншими словами, це вдавана

(штучна) поведінка особи, що спрямована на те, щоб відповідати загальноприйнятим моральним нормам. Уперше даний термін було використано в науковій роботі Херві Клеклі, яка була присвячена психопатичній особистості, у 1976 році. Феномен «маска нормальності» зустрічається також в «Енциклопедії серійних вбивць» 1998 року, у повісті «Дивна історія лікаря Джекіла та містера Хайда» 1886 року (та в екранізація цієї повісті), у ряді наукових статей на психологічну, кримінологічну та криміналістичну тематику [2].

Науковцями в галузі юридичної психології та криміналістики було підмічено, що «маска нормальності» виникає частіше за все у серійних убивць та злочинців, кримінальна діяльність яких є систематичною (грабеджі, зґвалтування, педофілія тощо). Зокрема, в науці виділяють декілька причин такої діяльності:

1. Патології головного мозку. Мозок – це комп'ютер, що розрахований на виконання багатьох різних операцій (математичних, логічних) протягом усього життя людини. Яскравим прикладом цього є А. Чекатило, що народився із захворюванням гідроцефалією («водянка головного мозку») [10].

2. Тяжка вагітність, що протікає у стресі або в місті, де погана екологічна ситуація. Майжевусі, хто в майбутньому ставали серійними злочинцями, при народженні отримували травму. Прикладом може бути А. Слівко (садист та педофіл), що отримав травму при народженні [10].

3. Специфічне виховання батьками. Звичайно, це один з основних факторів, що впливають на подальшу долю

людини [10]. Якщо з дитинства людина не знає, що таке любов, турбота батьків, піклування, то у неї не формуються ці почуття, вона їх просто не ідентифікує, не розуміє, як на них потрібно реагувати. Яскравим прикладом специфічного виховання батьками, що вплинуло на долю дитини, зробивши її в майбутньому одним із найвідоміших злочинців, є історія С.О. Головкина. Дитинство майбутнього маніяка було сумним та не цікавим. Мав звичайних, не найгірших, батьків, які не дуже ним опікувалися. Мати була тиха, увесь вільний час витрачала не на родину, а на рукоділля. Цікавою особливістю було те, що мати спілкувалась лише з тими, з ким «вигідно». Батько, на противагу матері, був відкритий, комунікабельний, з живим характером. Мав лише один недолік: любив спиртні напої. Через те, що обоє батьків були одночасно господарями і хотіли домінувати в родині, сім'я постійно сварилась, а це призводило лише до погіршення атмосфери в родині. Зокрема, виховання, ставлення оточуючих впливало на психіку особи, що вчинила значну кількість злочинів [5].

Виникнення психологічних аномалій призводить до таких рівнів деградації:

Перший рівень – «безсвідомий». Це найглибша та найскладніша область людської психіки. У цьому рівні зберігається сукупність інстинктів та витіснених спогадів [2].

Другий рівень – «передсвідомий». Це рівень доступної пам'яті (сукупність усіх переживань людини, які вона може відновити за допомогою вольового зусилля). Іншими словами, це непотрібний у даний час досвід [2].

Третій рівень – «свідомий». Це рівень реальної пам'яті (переживання, що усвідомлюються в даний момент та орієнтовані на установки соціуму [2]).

Такий психологічний аспект особи злочинця, як «маска нормальності», має свої види за ступенем адаптованості носія психіки в соціумі.

1) Яскраво виражена (її носій прекрасно «вписаний») у соціум, блискуче «грає» свою роль доброї людини). Характеризується частіше за все як гарний сім'янин, у більшості випадків не домінує в сімейному житті, має високий рівень освіти, відсутній факт судимості. Зазвичай такі люди комунікабельні, мають високу соціальну активність. Представниками цієї групи злочинців є А. Чикатило, Х. Холмс, Т. Банді, А. Слівко, П. Бернардо, Г. Михасевич [5]. Прекрасним прикладом людини з яскраво вираженою «маскою нормальності» є Тед Банді (Нейлоновий вбивця). Банді мав високий освітній рівень, комунікативність, активне політичне життя. Він став серійним убивцею нового покоління. Трупи всіх жертв Теда Банді були оголені. Усіх вбивав за допомогою льодорубу або кийків. На всіх трупах були присутні сліди жорстоких катувань. Жертвами ставали дівчата-підлітки та трохи старші за 20 років. Особливістю було те, що навколо ший потерпілих була зав'язана нейлонова панчоха (звідси і прізвисько). У більшості випадків жертви не пручалися, що свідчить про раптовий напад. Усі викрадення та вбивства були схожі на спектакль, що свідчить про розлади у психіці Банді. Наприклад, у багатолюдному місті він намагався підняти тяжкий предмет, демонструючи фальшиву гіпсову пов'язку на руці. Так він очікував поки йому запропонує допомогу гарна дівчина. Але якщо А. Чекатило сам зізнався у своїх злочинах і вказав місця вчинення, то «бандівська маска нормальності» не була знята навіть на судовому процесі. Банді довго добивався право на самозахист у суді. Суд врешті-решт погодився надати йому це право. Після цього дозволу судові засідання стало дуже динамічним. Так, показання свідків йому не один раз вдалось відводити, помічаючи найменші неточності у фактах. Головний свідок не зміг переконати присяжних у правдивості своїх свідчень, після того як Банді вказав на нічний час скоєння злочину. Якби не свідчення експертів, що відбиток зубів на тілі однієї з жертв належить Банді, він можливо не поніс би покарання за скоєні злочини. Судовий процес закінчився засудженням Банді. Хоча варто зазначи-

ти, що після закінчення справи суддя звернувся до Теда та сказав: «Я вважаю трагедією, що ви опинилися на лаві підсудних. Я б з великим задоволенням працював би з Вами у парі, ви могли стати чудовим адвокатом, але обрали інший шлях». Таким чином, його геніальну «маску нормальності» не змогли викрити навіть професійні юристи. Якби не докази експертизи, Банді, можливо, вийшов би «сухим із води», але проти таких вагомих доказів маска безсилна – Тед Банді був страчений на електричному стільці [15].

Ще одним блискучим прикладом яскраво вираженої «маски нормальності» можна вважати А. Слівко – маніяка, який орудував протягом 21 року. А. Слівко відчув сильну насолоду від виду крові. Надалі всіх хлопчиків, що брали участь у його «розвагах», він убивав та відрізував їм різні частини тіла. Ним було жорстоко вбито близько 55 піонерів (зізнався лише у 15 епізодах, доведено 14). А. Слівко ніхто навіть не підозрював, поки при обшуку клубу не було знайдено шафу з написом «обережно: може вбити». Коли слідчий почав відкривати шафу, заслужений учитель помітно почав нервувати. У цій шафі він зберігав фото та відеоматеріали, на яких яскраво було видно, як він вбивав своїх жертв. Всі вбивства були доведені. А. Слівко за рішенням суду було розстріляно [1].

2) Середньо-виражена (непомітна особа, «сіра мишка»). Представниками даної групи є: Д. Дамер, С. Головкін, А. Азимов, В. Кулик [5].

3) Мало виражена (її носій характеризується анти-соціальними властивостями). Представники: Е. Кемпер, Г. Люкас, О. Кузнецов, Р. Спек, М. Дютру [5].

Цікавим є те, що більшість серійних убивць все ж потрапляють на лаву підсудних, незважаючи на «маску нормальності». Дане явище психологи пояснюють дуже просто. Кожен злочинець, що має два обличчя (добро та зло), настільки звикає до безкарності, що просто ніби відпускає психіку і починає робити маленькі помилки, промахи, які знімають маску. Дану теорію розробив Е.Г. Самовичев [11]. Хоча навіть він зазначав, що в цій теорії є щось містичне, однак це пов'язано, скоріше, з неповним вивченням даного феномену. Прикладами, що доводять думку Е.Г. Самовичева, є те, що В. Кузьмін був затриманий випадковим пережожем при спробі втечі з майбутньої жертвою; вбивцю Бурова випадково впізнали родичі потерпілого; маніяка Кашинцева впіймали на гарячому (спав поряд зі своєю мертвою жертвою); Н. Джумагалієв був затриманий лише тому, що у нетверезому стані демонстрував своїм друзям рештки жертви. Усі ці злочинці є явним прикладом того, що з часом механізми захисту психіки атрофуються [11].

Звичайно, в практичній діяльності правоохоронних органів важливим є виявлення «феномену маски нормальності», проте, як свідчить практика, зазвичай це нереально або ж дуже тяжко. Проте існує декілька способів та методичних рекомендацій щодо виявлення таких злочинців. Один із них – це уважно слухати мову співрозмовника. Потенційні психічно хворі люди та/або злочинці дуже часто у своїй мові використовують минулий час – звичайна, середньостатистична людина ж використовує теперішній. Також у злочинців помітно уповільнений темп мови – це показник того, що особі потрібен додатковий час на обдумування того, що він промовить [4].

Отже, проаналізувавши зазначені вище психологічні аспекти особи злочинця, можна зробити висновок, що «маска нормальності» – це механізм захисту психіки особи. Вона допомагає бути такими, як усі, не звертати на себе увагу, приховувати своє внутрішнє «я». «Маска нормальності» – це однозначно негативне явище, адже вона ховає злочинну натуру. Звичайно, жити двома життями дуже складно, але варто зазначити, що більшість серійних злочинців – це люди психічно хворі. Даний феномен недосконало вивчений та досліджений у криміналістиці, хоча має особливе значення, адже може допомогти виявити особу злочинця в злочинах, вчинених в умовах неочевидності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анатолий Сливко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ugalovnik.ru>
2. Ахмедин Р.Л. О природе «маски нормальности» серийных убийц // Известия Алтайского государственного университета. – 2001. № 2(20). – С. 35-38;
3. Из истории человеческой деструктивности: к вопросу о серийных убийцах // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyp.ru>
4. Как вычислить психопата по его речи // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mixednews.ru>
5. Как не вырастить преступника? // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pregnancy.org.ua>
6. Маска нормальности // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://355536663.diary.ru>
7. Маска нормальности // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-reading.ws>
8. Маска нормальности // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://otvet.mail.ru>
9. Маска нормальности для уродов // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://naviny.by>
10. Причины появления серийных убийц // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-reading.ws>
11. Психологические особенности личности серийного убийцы. / Zaur // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.facebook.com>
12. Психологические особенности осужденных, нарушающих режим и проблемы индивидуального воздействия / Кудряков Ю.Н., Голубев В.П./ 1989. – 156с.
13. Психолого-психиатрические особенности личности серийного убийцы // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://territoriaprava.ru>
14. Странная история доктора Джекила и мистера Хайда // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>
15. Тед Банди // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ugalovnik.ru>
16. Mask of Sanity – Hervey Cleckley, 1982.

УДК 343.132 (477)

УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ

Луцук В.В.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики, науковий співробітник
Західного регіонального наукового центру
Національної академії правових наук України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена характеристиці такої негласної слідчої (розшукової) дії, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. У ній розглянуто процесуальні особливості проведення цієї НСРД, її об'єкти, проведено розмежування між негласною слідчою (розшуковою) дією і тимчасовим доступом до речей і документів, що містять інформацію, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій.

Ключові слова: «негласна слідча (розшукова) дія», «радіоелектронний засіб», «тимчасовий доступ до речей і документів», білінг.

Луцук В.В. / УСТАНОВЛЕНИЕ МЕСТОНАХОЖДЕНИЯ РАДИОЭЛЕКТРОННОГО УСТРОЙСТВА / Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Украина

Статья посвящена характеристике такого негласного следственного (розыскного) действия, как установление местонахождения радиоэлектронного устройства. В ней рассмотрены процессуальные особенности проведения этого НСРД, его объекты, проведено разграничение между негласным следственным (розыскным) действием и временным доступом к вещам и документам, содержащим информацию, которая находится у операторов и провайдеров телекоммуникаций.

Ключевые слова: «негласное следственное (розыскное) действие», «радиоэлектронное устройство», «временный доступ к вещам и документам», биллинг.

Lutsyk V.V. / DETERMINATION THE LOCATION OF RADIO-ELECTRONIC DEVICE / Lviv national university named Ivan Franko, Ukraine

The article is devoted to the characterization of such undercover investigative (search activity) action as determination the location of radio-electronic device. It deals with the procedural features of this undercover investigative (search activity) action, its objects, the differentiation between this action and temporary access to objects and documents containing information which belongs to the telecommunication operators and providers is made.

These ways of obtaining information shall be differentiation using the following criteria. If the investigator (prosecutor) has to obtain information about past communication (post factum), including the location of radio electronic device on the specific date and time, such information shall be obtained in the procedure prescribed by articles 159, 162 of the Criminal procedural code of Ukraine, which means that the investigator under prosecutor approval applies to the investigating judge with the motion about temporary access to objects and documents that contain secrets protected by law.

It should be noted that the person, named in the ruling of investigating judge or court on temporary access to things and documents as the holder of the things or documents, is obliged under part 1 of art. 165 of CPC to provide temporary access to the things or documents specified in the relevant ruling, to the person determined by the relevant ruling of investigative judge or court, or to the person authorized to perform temporary access under the power of attorney of investigator.

If the investigator (prosecutor) has to determine the location of radio electronic device in real time (to obtain information about location of specific device at the moment of its monitoring, to determine its route) he shall use the mechanism under art. 268 of he CPC – determination of radio electronic device location as undercover investigative (search activity) action.

Key words: «undercover investigative (search activity) actions», «radio-electronic device», «temporary access to objects and documents», billing.

Новий КПК України з метою впровадження у доказування результатів оперативно-розшукових заходів запровадив інститут негласних слідчих (розшукових) дій (в подальшому – негласних слідчих дій).

В зв'язку із впровадженням цього інституту як в теорії так і на практиці виник ряд проблем щодо порядку проведення негласних слідчих дій, їх розмежування із однойменними оперативно-розшуковими заходами, ролі

прокурора в ході їх проведення. Спроба охарактеризувати процесуальні особливості проведення однієї з негласних слідчих дій буде зроблена у цій статті.

Метою статті є спроба теоретичного осмислення змісту, підстав та процесуальних особливостей проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.